

Представлені архівні матеріали, які засвідчують українську етнокультурну доміанту в східних областях України (зокрема на Луганщині), є продовженням публікації фактографічних польових етнографічних досліджень першої чверті ХХ ст., що була започаткована в числі 6 нашого часопису за 2015 рік.

ЕТНОГРАФІЧНИЙ ПРОФІЛЬ СЛОБОЖАНСЬКОГО КРАЮ ЗА АРХІВНИМИ МАТЕРІАЛАМИ

НАРОДНИЙ КАЛЕНДАР

*Записав/записала А. Ващенко 28.03.1927 р.
на Старобільщині
(АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського,
ф. 1-6, од. зб. 502, арк. 180–181)*

Багата кутя. День перед різдвом зветься «свят вечер», в цей саме день в наших [краях] варять різні страви, напр. капусту, пичуть пережки і варять кутю. В цей день вся сім'я не їсть до звізди, а коли зійде, то їдять усе пісне. Кутю ставлять на сіні на покуті, коли ставлять кутю, вся сім'я становиться і молиться богу, а потім сідають їсти страви, які зготовлені для цього дня; зпершу їдять капусту з піріжками, а потім їдять уже кутю. Коли посідають вечеряти, пригадують тих, кого немає дома, кажучи при цьому, як бе гарно було вечеряти всім вкупі. За вечерю зовуть вечеряти мороза, який, по їх думці, принесе щастя на наступний рік. Коли сім'я вечеряє, хозяйка подає їм страви і теж вечеряє з ними. За кутею як чхне дівчина, то кажуть, що вийде заміж за багатого чоловіка, а коли чхне хлопець, тоді він жениться на багатій дівчині, при цьому дають їм подарунки. Після вечері також устають, моляться богу і ідуть кожен по своїйому ділу. Сіно, на якому стоїть кутя, частину дають корові для того, щоб давала більш молока, і кладуть в гніздо, де сидить куриця, щоб вона давала великі яйця. Ще за вечерю згадують померших, жалкують, що їх немає в цей вечер, коли вся сім'я вкупі чекає різдва. Після вечері всі кладуть ложки в миску, з якої їли, зоставляючи так кутю, кажучи при цьому, що померши прийдуть відвідати куті, чи вона гарна; коли гарна, то сім'я буде гарно жити увесь рік, коли ж кутя пагана, тоді життя весь рік буде кепське. Воду, якою миють посуд, з якої вечеряли, віддають скотині. На ніч з цього вечера

дають коровам багато сіна, щоб вони цілий рік давали гарне і більш молока. Ще до вечері в цей день діти носять вечерю до своїх кресних батьків і матерів. Дома дітям кажуть, щоб коли принесуть кутю до батька або до матері кресної, то казали б: «Тату й мамка прислали вам вечерю».

Різд[в]о. На перший день різдва в вечері ходять парубки і дівки колядувати, колядують своїм родичам з їх дозволом, коли дозволять, то починають колядувати:

Щедрий вечір, добрий вечір,
Гарним людям на весь вечір.

На цей же вечір хлопці ходять з звіздою. Коли йдуть з звіздою, то вибирають одного, який би був по між ними старший і ходив запитував, чи можна йти до них з звіздою. В наших [краях] різдво святкують три дні.

*Записав/записала А. Григоренко
на Старобільщині
(АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського,
ф. 1-6, од. зб. 504, арк. 290 зв. — 291)*

Ва[с]иля. Свято Ва[с]иля в нашій країні зветься «новий рік». Прикмети в цей день такі: коли мороз та ясно, то буде засуха і неврожай, коли ж иній і хмари застилають небо, то літо буде дощовите і буде врожай. В ранці особливо молоді хлопці набувають в торбины зерна і йдуть посипати: становяться біля порогу і сиплять зерно аж на покуття, співаючи при цьому пісні, складені для цього дня. Проспіваючи декільки пісень, поздоровляють господаря з новим роком та з новим щастям. Після цього одержують подарунки і йдуть далі, так обходять декільки вулиць, аж поки на дворі стане видно.

Зерно, яким посипали, зберігають, і коли хто захворіє, хоч людина, а хоч худобина, то підкурюють хворого. Частину ж цього зерна

сіють на вікнах і стежать за ним: коли воно швидко зійде і гарно зростає, то буде гарний врожай, а коли ж це зерно зійде і буде кепсько зростати, то буде засуха и неврожай, і частину цього зерна рано в ранці дають курім, щоб вони рано неслись та не дохли. Все сміття, що збиралося від самого різдва, до світа підпальюють в садках для того, щоб не було гусениці. В цей день всі йдуть в гості для того, щоб тоді цілий рік ходити. В цей день [також] визнають, як далі будуть жити цілий рік.

*Записав/записала А. Григоренко
на Старобільщині
(АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського,
ф. 1-6, од. зб. 504, арк. 289–290 зв.)*

Голодна кутя. Свято голодна кутя тому так зветься, що ні чого не можливо їсти, доки не [вийдуть] з церкви і не принесуть до дому свяченої води, яку повинні пити всі члени семьи. Випивши води, всі починають їсти таку страву: попершу всього їдять піріжки з квасолею або з горохом, потім капусту, кутю з медом і останній — возвар. Коли принесуть свячену воду, то починають кропити волів, коров, овець, хату, коморю з хлібом, ллють у колодизь і т. и. Коли все кроплять, то пишуть крейдою хрестики по дверіх, по вікнах, у хаті, в стайні та в коморі. Кутя стоїть на сіні, яке залишилось ще й з багатої куті. Це сіно завжди вносить дівчинка, для того щоб всі ягнята були овечки, а не баранчики. Коли ставлять кутю на покуття, то нароблять з сіна хрестиків, поставлять їх на кутю та на возвар, а коли починають їсти, то їх здіймають і в купі з сіном, на якому стояла кутя та возвар, і віддають худобі, більш всього вівцям.

Ріжниця поміж багатою кутею та голодною, то в страві нема ні якої, а в обрядах є: те, що робиться на голодну кутю, те не робиться на багату. Напр., не кроплять худобу свяченою водою, не пишуть хрестиків і т. ин.

Коли починають їсти кутю, то кличуть мороза вечеряти, як то: «Морозе, морозе, йди до нас куті їсти, як не прийдеш куті їсти, то не йди й хліба морозити». Коли поїдять кутю, то йдуть

її виганяти: беруть ковизки і йдуть грати в свинки до самого вечера. І коли наступає вечер, то йдуть до худоби (до коров) і дивляться, куди вони лежать обличчам, тоді в їх і тили буде: як що на південь, то о півдні, як на північ, то в ночі, як що на захід, то в вечері, і на схід — в ранці.

В цей вечер дуже багато гадають, особливо молоді дівчата. Гадають на квасолі, на карти, на воду і т. ин. Молоді дівчата так як о півночі виходять слухати: в якому дворі загавкає собака, туди вона вийде й заміж.

Водохреща. Коли скінчиться служба в церкві, то люди з охрестами та з хрестами йдуть до річки, де зроблений з льоду лежить хрест, і в кінці його вирита ополонка, в яку піп після де якого часу служби вмочає хрест. Коли піп святе воду, то починають стріляти та випускати голубів, що вбрані в різноманітні кіснички. Вода, яка набрана в річці в цей день, зберігається, і коли хто захворіє, худобина або людина, то цією свяченою водою сприскують захворівшого. Коли роблять це, то думають, що свячена вода завжди допоможе. Хто хворий, то купається в цей день в ополонці, а хто тільки миє руки та ноги, думаючи, що це допоможе йому видужати. Вірують також, що вода, яка набрана в цей день у річці, може зобитись вином. Коли принесуть воду з річки, то починають все святити: худобу, хату, хліб, колодизь, кором і т. ин. З худоби не кроплять одних коней, вважаючи їх [за] не благословенну богом худобину.

Після всього цього обряду починають обідати і, пообідавши, йдуть запрягають коней, і їдуть кататися. Цим закінчуються різдвяні святки.

*Записав/записала А. Ващенко 28.03.1927 р.
на Старобільщині
(АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського,
ф. 1-6, од. зб. 502, арк. 181–181 зв.)*

Водохреще. На водохреще, іордань, уряжають ялинками і вирубують серед річки хрест, який красють різними красками. В час служби стріляють і пускають голубів, коли починають святити воду. Коли посвятають воду,

всі люди беруть її і йдуть додому, дома цю воду дають скотині і сами п'ють, а потім починають снідати і їдять кутю, зварину для цього дня.

*Записав Вас[иль] Білоус
у с. Біловодськ Старобільської округи
(АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського,
ф. 1-6, од. зб. 500, арк. 15)*

Лютий 2 (15). Стрічення. Є вірування, що в цей день зима з літом зустрічається. Як що в цей день півень на порозі поп'ється води (буде в той день оттепіль), то буде рання весна. Як що буде мороз, то буде позня весна.

Під стрічення в церкву несуть воду, соль, ставлять де небудь в удобному місті. На стрічення в обідні ці речі святять й звать їх після «стрічена вода» або «сіль». Під цей день у 12 годин ходять до річки. Кажуть люди, що в цей день янгол окунається в річці, так видко, як від цього вода коливається. Набирають [нерозбірливо. — Ред.] воду й рахують цю воду священною. Коли захворіє людина або скотина, цією водою її збризкують й думають, що вона вихворюється. В цей день в церкві Семіон Богоприємець приймав голубів и других животних од людей. І тепер люди, як сорок день дитині, то носять її у церкву.

*Записав Вас[иль] Білоус
у с. Біловодськ Старобільської округи
(АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського,
ф. 1-6, од. зб. 500, арк. 27)*

Стрічення. 2 (15) лютий. В цей день приносили спасителя в храм в Єрусалимі.

Приймав Семен богоприємець. При храмі жила Анна Пророчиця. Семен богоприємець сказав: «Лежить цей младенець при большой напасті». А матері сказав: «В тебе пройде оружје» (оружје прийшло тоді, коли брали Христа на муку).

В цей день зима зустрічається з літом. Старі люди в цей день ходять до річки, беруть воду в 12 годин ночі, приносять до дому. На порозі його зустрічають з дитиною. Беруть від старого ту воду. Ця вода може стояти більше за 20 років. Нею можна лікувати від різних хороб.

Коли в день стрічення на дворі мороз, то буде обов'язково плоха, позня весна, а коли відлига й півень на порозі нап'ється води, — буде рання весна.

Під день стрічення до церкви несуть воду та сіль, й стоїть воно до утра. Вранці ці речі святять й бережуть як корисні ліки.

Ці предмети свячені звать «стріченна вода» або «сіль».

Харлампія-Власія. В цей день з церкви виносять святощі й служать молебінь, та кропляють коло скотини, бо вона тоді не хворітеме.

*Записав Вас[иль] Білоус
у с. Біловодськ Старобільської округи
(АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського,
ф. 1-6, од. зб. 500, арк. 15 зв.)*

Харлампія-Власія. Кожному святому празник дано і кожному святому роботу дано. Так це були чи лікарі, чи що, їм у їх честь устроїли празник. У кого є скотина, треба берегтися, не робить і инш.

*Записав Вас[иль] Білоус
у с. Біловодськ Старобільської округи
(АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського,
ф. 1-6, од. зб. 500, арк. 16)*

24 (9). Обертення. В цей день в церквах одслужують молебінь. Люди не роблять. Гулять в цей день — не гуляють. Церква оглашає про цей празник.

*Записав Вас[иль] Білоус
у с. Біловодськ Старобільської округи
(АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського,
ф. 1-6, од. зб. 500, арк. 15 зв. —16)*

Масниця. Перед масляною неділю звать «ряба», далі «всеїдна», далі там «м'ясниця». Тиждень — масляна, звать «сиропусна». На масницю їдять вареники, млинці, рибу жарену й друге, окрім м'ясного.

Украшують коней погремущками, й молодь катається. Багато готують різних ласощів. Співають пісні. Коли хто з молодих хлопців за м'ясницю не женився, йому вяжуть колодки. За це він довжен купити півкварти.

Співають пісні, напр.:
 Рожа, рожа червона,
 Там ходило сім паничів, сім павичів.
 Первий павич, а Василько — панич,
 А йому пара — Леночка пава.

Вносять зібравші гроші в складки, потім п'ють горілку. Наряжаються в машкари. Навішують на себе квітки з папиросної папироси, вішають бісерні ційки, на обличчя надівають маски. Б'ють у ладоші й йдуть танцювати. Наряжається більш молодь, починаючи з п'ятниці, й у машкарах гуляють 3 дні.

Водять козла. Нарядят в рогожку двох чоловік, як козла. Наряженні підходять до гуляючим і кланяються, чтобы давали водку, если кто не дает, он рассердится и гонится. Кругом люди, діти шумят, сміються (дословно).

*Записав Вас[иль] Білоус
 у с. Біловодськ Старобільської округи
 (АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського,
 ф. 1-6, од. зб. 500, арк. 27 зв.)*

Масниця. Друга неділя перед масницею зветься «всеїдна». А за тиждень до масницею або перед — зветься «ряба».

На масницю їдять сир, масло коров'яче, млинці, ладики, рибу та другі страви.

На масницю весь час гуляють, один до одного ходять у гості, також роблять складчини та п'ють горілку. Це так проводять масницю здебільшого старі.

Молодь на масницю «водять козла». Поберуться за руки, два крайні підіймають до гори руки, всі останні пробігають в ці «ворота». Потім ці «ворота» обертаються й пробігають в такіж «ворота» з другого боку. І так певний час. Приспівуючи:

Побіг козел, та по вулиці,
 Рожа, рожа червона,
 Там ходили три павичи, три паничи.
 Первий павич, а Василько — панич,
 Рожа, рожа червона.
 Йому пара — Нюрочка пава.
 Рожа, рожа червона.

На масницю молодим хлопцям, що не женились, «прив'язують колодку» (букетик до грудей). Цей букетик каже, щоб парубок купував горілки. Цю горілку, яку купе «колодник», зразу-ж розпивають.

*Записав Вас[иль] Білоус
 у с. Біловодськ Старобільської округи
 (АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського,
 ф. 1-6, од. зб. 500, арк. 16 зв. — 19)*

Березень 1 (14). Цей празник зветься «Євдокія». В цей день з своєї шпори вилазе байбак і свестить, потім вп'єть ховається аж до тепла. Це кажуть, коли в кого є в хаті соловей, то в цей день він також заспіває.

17 (30). Тепло Олексі. Цей Олексій був у батька один син. Його оженили. Він не захотів з жінкою жити, дав їй свій перстень й пішов жити у пустиню. Жив там до старих літ. Потім прийшов у свій город, упросився жити у дворі свого батька, а хто він був сам, він не признався. Йому робітниця носили їжу, сміялись з його. Він все мовчав. Мати його ходила часто по двору й плакала по ньому, але він все не давав себе.

Одного разу по городу почули гарний запах, почали шукати звідкі він і от прийшли до цього дідка, що жив в хоробах свого батька. Його знайшли мертвим, у руках у нього знайшли бумагу. Цю бумагу мертвий не віддавав нікому, коли прийшла його мати, він її випустив. В цій бумазі було описано все його життя. З того часу цей день рахувався ісходним тепла. В цей день починають пересматрювати пчолу.

25 (7). Благовістя. В цей день птиця гнізда не в'є. Коли курка знесе яйце, вона стане калікою. Коли людина робе в цей день, то може у нього рука усохнути, й стане вона непрацездатна. В цей день за ніяке насіння не можна братись, бо воно не зійде.

Коли родиться дитина в цей день, вона буде не довговічна, нещаслива. Як що буде тепле благовіщення, то буде гарний врожай. В цей день святять зерно, щоб воно краще родило.

Великдень. Головним обрядовим печивом з'являється паски; крашанки, сало та ковбаси. Ці страви несуть до церкви й святять. Святять ще сіль, мак, крейду. Остання святять як ліки від різних хороб, як то: жоги, лехорадки й инш.

Крашанки роблять в четвер й рахують, що ці яйця не провоняються. Здебільшого красять в п'ятницю. Є вірування, що покрашені яйця в четвер треба взяти на «адяніє» й утриню, поки скажуть «Христос Воскр.», дома з цими яйцями похрестосуватися з дітьми або-що.

Потім ці яйця покласти на образ, то вони лезатимуть цілий рік і зовсім не провоняються.

(Це мені сказав 70 літній дідусь, який ствержує це вірування).

Яйця завжди красять червоним й рахують цей цвіт за основний.

Перед цим днем люди не сплять всю ніч. Коли задзвонять в церкві, всі йдуть до неї.

Є вірування, що в цю ніч коло церковного замка можна побачити відьму. Шкарлупки й крихти рахуються священними (бо їх покропили), щоб їх не топтали — пускають по воді. Це ще збірають як ліки від пропасниці.

Коли миша з'їсть свяченого, то вона стане з крилами.

В цей день кажуть, що сонечко грає, воно становиться світліше (особливо, коли воно сходе).

Худобі дають свячений хліб.

Так як скотина рахується благословенною, то звичайно свячене возять волами.

Перший день рахується днем, в який рахують необхідним похрестосуватися з своїми сусідами. Звичайно у гості ходять з крашанкою, коли похристосуються, цю крашанку віддають.

Коли хто вмере в цей день, то кажуть, що та людина щаслива, бо піде прямо в рай.

Святкують три дні, у церкві царські врата відчинені всю неділю.

В день велик[о]дня молодь здебільшого йде на кладовища. Там ходять гуляють, б'ються крашанками, грають в крашанки, катаючи їх з горки. Потім ще будують качелі й на їх гайдаються. У вечорі улаштовують вечірки. Також б'ються на крашанки, вже

здебільшого на підроблені. Часто хто небідь вживає кам'яну крашанку. Абож яйця [нерозбірливо. — Ред.], яке рахується дуже кріпким. Б'ються також яйцями, так званими «запус-калками», в останніх в носку налита смола, й таку крашанку розбити важко. Коли два чоловіки зскачаться з підробленими крашанками, кожен з них подокає, й розійдуться по-сміхаючись. Б'ються ще крашанками у церкві до 12 годин. Це роблять здебільшого діти. Дорослі рахують за гріх грати в крашанки до 12 годин під великдень.

«Рухмана». В цей день земля плод дає. Є вірування: коли на другий день цього празника посієш яке небудь зерно, воно обов'язково зійде.

Записав Вас[иль] Білоус
у с. Біловодськ Старобільської округи
(АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського,
ф. 1-6, од. зб. 500, арк. 26–26 зв.)

Липень 8 (21). Казанська. Цього дня в місті Казані вийшла з землі «їкона» (образ). Це зарахували як чудо боже, й цей день відмічають празнуванням.

Мокрини. 19 (1). Взагалі є вірування, що коли підходе день Мокрини, то буде обов'язково дощ.

Іллі. 20 (2). Іллю являють за невмирущого чоловіка. Він странствував, був пророк, був корисний для народа пророк.

Моляться в тих випадках, коли немає дощу. Напрямок хмар після Іллі міняється в протилежний бік.

Видно, колись хтось утоп в день Іллі, і тепер стали казати, що після Іллі купатись гріх.

Зв'язок молнії та грому з Ільєю є нижче, свідчить про це довідка.

Йшов Ілля з чоловіком. На їх налетіла огненна туча. В цій тучі показала колісниця з парою кіньми. Іллю призвали на цю колісницю. Ілля чоловікові, який йшов з ним, кинув тільки одягу верхню. Так що полагають, що Ілля з тих пір посилає грим чи молнію.

Від блискавки потушити пожарю не можна. Він потухне коли треба, сам. Коли вб'є громом,

то треба в землю закапувати. Не дуже твердо, так, щоб коли оживе, то зміг він вискочити.

(Бабуся утверджує, що це — істина, й прохала обов'язково записати). <...>

29 (11). Головосіки. Жив у Римі. В той час у жидів убивали дітей, і його хотіли вбити маленьким. Але його батьки втікли в пустиню. Потім він відлучився й жив сам.

Після 30 років він прийшов в Іврейські землі і почав хрестити людей. Цар його орештував, за те що Іван його укорив. Далі цар відсік йому голову, за те що Іван сказав: «Не треба багато жинитись та братову жінку брать». Це оповідання.

В цей день постяться. В цей день стараються робити так, щоб нічого не різати не чим, бо можна врізатись.<...>

*Записав Вас[иль] Білоус
у с. Біловодськ Старобільської округи
(АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського,
ф. 1-6, од. зб. 500, арк. 28)*

13 (26). Івана Златоуста. Це був чоловік, який гарно казав і завжди все казав гарне. За такі «золоті» слова він прозваний Златоустом. Він нікому зла не зробив.

*Записав/записала А. Григоренко
на Старобільщині
(АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського,
ф. 1-6, од. зб. 504, арк. 291)*

Варвари. Кажуть, що в цей день збільшується день і зменшується ніч, прислів'я до ц[ь]ого таке: «Варвара ночі ввірвала».

***

ВІРУВАННЯ

*Записав Вас[иль] Білоус
у с. Біловодськ Старобільської округи
(АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського,
ф. 1-6, од. зб. 500, арк. 28 зв.)*

- 1) Небо — це не звісно що, прямо небо.
- 2) Не могу сказати й люди не скажуть. Небо створене для святих, які з'являються на хмарах.

Живе якась людина на небі, яка рахується небесним богом.

Від нас небо дуже далеко.

Вже як би низько небо, так долетілиб аропланом, а то, мабуть, високо.

***

ВЕСІЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ

*Записала К. Бабичова
в с. Голодаївка Старобільської округи
(АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського,
ф. 1-6, од. зб. 499, арк. 23–35)*

Прийдуть старости до вікна і гукають у вікно: «Добривечир». З хати одкликаються: «Добривечер». Староста каже: «Пусціт обогріцця». З хати: «Та йдіть». Старости йдуть з хлібиною, пу^олуча батько, домохазяїн, хлібину, тоді сідають вони на лавки. Староста каже: «Питайте, люди добрі, чого ми до вас прийшли». А ці одвічають: «Та скажете». Староста: «Та, кажуть, що в вас дівчина есць така, що оддать, а в нас хлопець есць, так як бе ме не посватались». А домохазяїви одвічають: «Та ні, не було думки». Старости: «Та воно не було думки, поки не докучали люде, а як стали докучать, так тоді треба й думать».

Домохазяїни: «Нате вам хліб та прийдите ви в ранці, а ми порадимось».

Старости йдуть додому, беруть свою хлібину.

Преходять в досвіта і кажуть: «Ну, нарадились?» Домохазяїни: «Та нарадились, давайте свого хлопця, а ми дівчину, та може вони не согласні будуть». Уходе хлопець, тоді батько (домохаз.) каже: «Ну, Оляно, вставай з печи». Оляна встає з печи і біжить у хатину. Батько: «Іди, дочко, кажи людям, чи ти будеш заміж іти, та дивись на хлопця». Дівчина: «Та вже ж як оддає, так і піду ж». А батько її й каже (до молодого): «Ти ж, синок, согласен брати нашу Оляну?». А він і каже: «Та як би ж не согласен, так я б же й старостів не слав». Тоді молодого батько питається в дівчини: «А ти ж, Оляно, согласна йти за нашого Тараса?». Дівчина: «Согласна, як батько ж оддає, так і вже й піду», — і копа комін. (Коли батько почина

питати, чи согласна, то вона виходе з хатини на краєчок у хату і там колупа комін).

Тоді і радятця: «Давайте ж тепер помолимося богу». Посвітять свічки, становлять дітей у пару (зводять). Кланяюцца діти богові тричі. Перед тим як зводить дітей, ззивають хрещених батьків та матерів його й її, і всіх родичив дівчини. Після поклонів богові кланяються його батькові та матері, тоді її батькові та матері, тоді хрещеним батькові та матері його, тоді її хрещеним, потім її дядькам та тіткам, та всім родичам.

Садовлять за стіл свекра й свекруху, його хрещених і її хрещених. Тоді мати витяга з сундука рушники й дає дощі, вона перев'язує старостів, а вони її кидають на тарілку гроші, потом в'яже свекра платком, і він кида гроші, потом в'яже свекруху меткальом, а свекруха тоді молоду перев'язує підшалником, тоді в'яже хрещеного батька молодого платком, а він кида гроші, тоді хрещену в'яже миткальом, а вона її кида гроші. Потім молода начена підносить по чарці. Зараз підносе старостам, потім свекрові, свекрусі, хрещеним молодого, своїм хрещеним, рідним батькові та матері, тоді дядькам і тіткам, і всім родичам, які гуляють на сватанні. Всі вони п'ють і кидають на тарілку гроші. Потім підносе челяді (друзці й подругам), вони п'ють, а грошей не кидають. А молодий тоже за столом сидить, він сідав заразом з сватаме. Як попоштує всіх молода, ставе на стіл тарілку, налева дві чарки горілки, і випевають з молодим по одній. Тоді молода сіда за стіл, і її батько почена поштувать. Підносе молодим, вони кланяються, одселяють батькові тому, що поштує, він вепева. Тоді він підносе вп'єть молодим, вони одселяють матері молоді. Потом уп'єть їм підносе, они адсилають свекрові й свекрусі, потім одселяють її хрещеним батькові й матері, тоді його хрещеним батькові й матері, дядькам і тіткам, і всім родичам, потом, як усих попоштують, молоді випевають по чарці. Потім мате молоді робе те, що й батько робив. Після цього батько й мате стоять біля столу, батько каже: «Ну, не гнівайтесь свати». Потом повстають, благодарять бога,

а свекор і каже: «Ну, тепер милости просим до мене всіх родичів і сусід, всіх хто гуляв». Тоді вбераються і їдуть до свата. Там у свата і жареться, і вареться, й печеться — сватів дожедають. От приїждяють свати, садовлять їх за стіл і поченають угощать. Свати в сватів гуляють, а молодий остається у молоді, і молода оставля подруг своїх по парі з парубками, і варять вареники з сиром. Наваряють вареників, почина молода сажати за один стіл дівчат, а за другий — хлопців, і наченають вечерять, і передають друг другу вареник. Кончають вечерю й розходятця. У сватів (де старі гуляють) свати сватів поветають і на другий день виряжають додому. Кінець сватанню.

Через де-кільки часу, не раніш як через два дні приходе свекор до свата з півквартию. Сідають, випивають і радятся, коли буде в нас свальба. Батько молоді каже: «Ше поїду в город кой-шож покуплю, та треба ж і пошити». Свекор і каже: «А коли ж будем свальбу гуляти?». Батько: «Та на ту неділю».

Преходе та неділя, і собираюцца до вінця. Наряжають молоду дружки. Косу наряжають квітками й кісниками, підперізують її рушником. Убирають її на ніч, і вона ноччу не спить, а сидить уряжена за столом, дожеда молодого на вряженій тройці. Над нею в це время до півночи співають дружки. От молодий приїждя на вряженій тройки і сам уряжений у хорошій одежі, перев'язаний двома підшалниками навхрест, а зверху красною лентою, і коло його сидять дві свашки і світилка, поперевазувані платками. Потім беруть молоду і їдуть до церкви до вінця, з нею одна дружка й ті свашки, й світилка, що з молодим приїхали. Там їх піп повінчав. Приїждяють од вінця до молодого обідать. Молодих садовлять за стіл, кличуть батька та матір молоді, та хрещених його й її. Пообідають, потом додому молода й її батько, й мати. Тоді молода дома побуде трошки, бере дружок і йде ховацца. Молодий сіда на поїзд з своїми свашками, буярами й з світилкою їде її шукать. Вона заховалась до старшої дружки. Приїждяють вони до батька до двору, не в двір, входе дружок з шишкою,

поздоровкається, його попоштують, тоді він іде, і їдуть шукать молоду. Тоді її найдуть, входе дружко, дасть дружкам по чарці водки, потом виходять з хати, сідають на поїзд молода до молодого із дружкою, а свашки пересідають на другу тройку, і потом катаються кругом села. Потом накатаються, їдуть до молодої батька у двір і починають гулять свальбу. В'їждяють у двір, молода йде в хату, а молодий з своїми дружками й світилкою становлятьця в ряд коло порога, перед ними становлять стіл, на столі хлібина, на хлібині пучка соли, потом виходе молода з хати, здоровкається з свашками, потом іде назад у хату. Потом виходе теща, і в тещі у рюмці повно сухого хмелю. Налива теща у хміль водки і підносе з хмелем зятеві. Зять бере рюмку й велєва буяринові під ноги. Патом витяга теща з кармана рюмку і налива в неї чистої водки. Зять одсилає тещі, теща випиває, потом зятеві наливає, і зять випиває, потом підносе теща свашкам і світелкам, тоді вертаєцца теща в хату, піддружій іде з хати і кличе їх у хату. Молода ще тоді як увійшла в хату й сіла за стіл з своєю дружкою. Уходять вони в хату, сажають їх усих за стіл — свашок, світилку і молодого, — потом наченають роздавать ше"шки, всім родичам раздають ше"шки, потом батько поченає поштувать усіх родичів, потом подають очіпок і серпанок, і починають свашки розберать молодій косу, і співають:

Приїхали, моя ненько, щось за пани,
Взяли мою кісоньку тріпати.
Стали моя матінка плакати.
Ой на плач же, матінко, по косі,
Ой заплач же, матінко, по доцці.
Ой чи лучче ж доцці у стріцці,
Чи лучче в косинці?
Не вродились квітки, пулиниці,
Минулись манусці досвітки, вечерниці.

Розберуть косу і надівають молодій очіпок, надінуть його, і вона його з голови схвачує й швира до порога, а вони вп'єть таки надівають його на неї. Потом починають покривать серпанком, і свашки співають:

Покриванка плаче,
Покривацца хоче,
Не так покривацца,
Як поцилувацца.

По кімнаті тай будила батенька з кроваті:

— Устань, устань, мій батеньку,
Годі тобі спати,
Уже ж тобі, мій батеньку,
Не вік вікувати.
Один деньок суботоньку пересумувати,
Один день суботоньку та й пересумувати,
А в неділю ранесенько
Не буде мене.
В понеділок ранесенько
Згадаеш мене.
— Десь моє серденько
Не мед вино п'є,
Десь оно, молоденьке,
Дрібні сльози ллє.

Покривать, потом запнуть серпанком, сидить вона за столом і поштує всіх гостей і дружок, потом виводять її з-за стола і дають їй ікону, і сідають її батько та мате перед столом на осліні спиною до стола, і їм молоді кланяються тричі, третій раз і каже батько: «Прилежте, дітки, я вам буду щось казати». Оце, дітки, живіть по божому, почитайте друг друга і молицца богу, і ходіть у цєркуву, і батька й матір не забувайте, слухайте їх, і старших себе почитайте, а ти гляди, синок, оце она буде твоя жінка, люби її, як душу, а труси її, як грушу, а ти, дочко, девись, щоб оце він був у тебе хазяєн. Уставайте». Встають, поцилюють ікону ту, що в батька на руках, тоді батька, тоді кланяються матері, мате тоже те каже. Потом молодій дає батько ікону, і виражають з хати. Перед порогом, де стояв стіл, ставлять діжу. Дружко бере молодих і веде кругом діжі, і їдуть свашки й дружко з молодими й свашками, співають:

Старий оселедько,
Не стає за редьку,
Не вспів оженицца,
Стала жінка бицца.

Вона буде бити,
Я буду терпіти,
Прийде нічка темненькая,
Є з ким говорити.

Сіда вона сама вперед на поїзд із іконою, і вона становиця на возі, і христиця на всі чотирі сторона (прощається з батьківським двором), а в цей час прив'язують її скриню й подушки на поїзді. Потом сіда, а молодий бере кнут, і бере його дружко за руку, і веде кругом повозки, і він кнутом б'є свою молоду, потом і сам сіда коло неї, і об'їхали вони кругом хутора, уїждяють до свекра в двір, встають з поїзда всі і становляться біля порога, виходе батько й мати і кажуть: «Ідіть, дітки, в курінь наш». Свекор бере од молодої ікону і йде попереду в хату, а вони всі йдуть за ним. Вийшли всі в хату і стоять на порозі, бере за руки дружко і каже: «Благословіть молодих за стіл завести», — а в хаті хто-нібудь з старих з хати каже: «Бог благословить» (це кажуть тричи). Бере батько в руки бутилку і поштує молодих горілкою, потом мати вечеряє дає, тоді каже мати молодим: «Ну, дітки, не гнівайтесь». Молодий і молода йдуть до кого-нібудь в хату спать. А в хаті всі гості вечеряють та п'ють, шишки кладуть, кожному по шисці, одклоняюця гостям і кажуть: «Не гнівайтесь». І всі розходяця по домах, а молодьож збираюця і гуляють тут, співають. Молодих ведуть до дружка в хату, і з ними входе дружко й молодого свашка. Молоду роздяга свашка, остаєця вона в самій сороці, виймають з вух серги, скидають обідець, щоб не було на ній нічого: ні золота, ні сребра. Свашка оддає дружкові сорочку, потом молодий остаєця вдвох з молодою <...> Коли молода була чесна, то на сороці буде кров. Сорочка береця нова, з цупкого полотна. Тоді зве свашку, оддає цю сорочку їй, свашка дивиця, коли вона була чесна, то вони йдуть до свекрухи і співають у весь голос. (В цей час біля хати, де ночують молоді, стоїть багато людей).

Викотили, викотили
Смоляную бочку.

Виманили, виманили
У батенька дочку.
Положили, положили
На новій кроваті.
Шо зхотіли, те зробили
Чужому дитяті.
Усип медку, підбав жарку,
Шоб було солодесенько,
Шоб було гарячесенько,
Всьому роду веселесенько.

Приходять всі свашки й дружки до свекрухи, становляться коло порога і здорово, з криком, співають, щоб мати почула й вийшла. Мати виходе, свашка передає їй сорочку, вона благодарить її і несе в хату. Звуть їх усіх у хату і всім свашкам, дружкам, і всім родичам чепляють красні ленти, і до рюмок, до чашок, гармонисту на гармоню. Вгощають всіх медом (солодка вода), а надворі в це время палять солому і танцюють, веселяця і вдають з себе дуже веселих, а молоді остаюця спати в тій хаті. Потом ідуть свашки, свекор і свекруха до її батька і там благодарять їх за те, що воспетали собі таку дочку. П'ють мед, співають, потім розходяця. На другий ранок у молодого на воротіх вивішують красний хлаг. Молода з молодим приходять додому (до молодого), тут збираються всі родичі, всі гості, молода наряжа всіх гостей у свою одягу, хоч по одному, а шонібудь, хоч хвартух, а щоб усіх обділити. Бере буярин флаг, іде вперед, за ним ідуть парою молодий і молода, а за ними батько й мате, а за ними вся беседа (всі гості). Обходять вони кругом хутора, грають, танцюють, і свекруха довжна бути уся в красному й должна танцювати не переставати, і вся беседа уряжена красним, у батька в руках пляшка і чарка, перев'язані красним. Дорогою зустрічають старих людей і поштують, а мати танцює й розкидає канхвети й оріхи. Обійдуть кругом хутора, і всі звані гості йдуть до свекрухи (батько та мате молоді тоже тут). А як обійшли кругом хутора, то батько й мати молоді йдуть додому з своїми гостями й родичами — збирають свою беседу.

У свекрухи сідають за стіл батько й мати, й усі гості, а молоді стоять парою серед хати, ззаді стоїть свашка, і дружко наливає на тарільці дві чарки горілки, і підносять батькові, він випеває обоє, а молоді кланяюцца раз. Потом дарить і каже: «Дарую тобі, синок, все, що в нас є, — все ваше й наше». Дружко наливає ще 2 чарки і підносе матері. Мати випеває обидві чарки, молоді кланяюцца, дарить невістку полотном і кида на тарілку гроші «по золотому» (2 або 5 коп.). Наливає дружко ще 2 чарки, і підносе молодий своєму хрещеному батькові, потом кланяюцца, той дарє по золотому і вівцю і каже: «Дарує вас бог щастям, здоров'ям, а я по золотому і вівцю». Потом підносе дві чарки хрещеній матері, вона випива і дарить хрещеній невістці на шарахван, і каже: «Дарує вас бог щастям, здоров'ям, а я по золотому, а тобі, дочко, на шарахван». Тоді підносе молодий всім гостям, і всім кланяюцца, ім дарять по золотому, а баби дарять, хто на рукава, на сорочку, рушник, хто сорочку, хто миткальо кусок, хто хустку — це все молодим. Мужики дарують молодим по золотому, а батькові — мірку жита (жито приносять об'язано після свальби). Тоді як дарять, як молодий підносе по 2 чарки, а батько ззаду зараз вряд підносе по здоровому стакану, кому молодий підносе, тому й він підносе. А як усі подарять, наченають обідать. Пообідають, потом батько одклоняєцца, наченають купувать усі гості по півкварти, а хрещений батько — четверть і мате хрещена — четверть, а молоді ідуть дарить до рідного батька молоді. Тоді як нашнуть поштуваться, понапеваюцца на повал і тоді розходяться.

На другий день сходяться, і несуть мужики подарки, а баби разом подарки давали. Їх батько похмеляєть, і тоді запрягається душ 15 у дроги, і везуть свекра та свекруху в кабак, там свекор купує їм водки, од кабака везуть їх назад, та везуть, та иржуть, та швегають, та б'ють ногами дроги, і батько їх поштує. Превезуть додому їх і розходяцца. Свекор і свекруха остаюцца дома. З того врем'я, як молоді пішли до її батька, там почали тоже дарить мо-

лоду. Дарять так же, як і в свекра, тіки рідний батько дарує дощці телицю, а мате — вівцю. Батько: «Дарую я тобі, дочко, телицю». Мати: «А я дарую тобі, доню, овечку, шоб у тебе була запасочка». Обдарять всі, тоді дають обідать, і так же везуть до чопа (до кабака), і иржуть, а молоді пообідали і пішли до молодого. Од чопа превезуть їх додому й розходяться, і кінець свальби.

Через тиждень сват (свекор) приходе до свата й каже: «Ну ходім же, сват, у гості». Підуть батько, мате, дядьки й тітки, і всі родичі молоді до дочки в гості. Там п'ють та їдять, та співають. Погуляють, тоді на другий день зве рідний батько доччин до себе тоже, усі ті ж самі гості п'ють і їдять, і співають. Тоді виряжа батько гостей і зятя й дочку, дають сват сватові паляницю, і стелять на воротах рушник, і сідають усі гості на воротах, і там ще випевають. Сват виряде свата, вертається в хату, а другий сват їде з молодими додому, а гості розходяцца по домах.

Примітки

В старости беруть два чоловіки, поки засватаюцца, а тоді звать батька й сина.

Дружко — жонатий сусіда або зять, або брат, або хто з родичів.

Піддружій у молоді — який-нібудь родич, брат, зять або шо.

У молодого свашка — старша невістка або сестра, або яка родичка, або сусіда.

Свашка в молоді тоже так.

Світілька в молодого — менча сестра, вона сидить з пучком крокосу на покуті.

Дружки — подруги.

Буяре — товариші його або які родичі, рідному братові буяринувать ніззя.

***

НАРОДНА МЕДИЦИНА

*Записав Макар Бондаренко 20.09.1930 р.
в с. Штормове Новоайдарського району
Старобільської округи
(АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського,
ф. 1-6, од. зб. 500, арк. 95—99 зв.)*

От Бышихы. Прежде прочитай Отченаш, потом начинай.

Первым разом, венчым часом сам господь прыступае, своим духом подыхае, пятинько, Матинько, нидиленько и суботонько, вси святый, помогите, бышыху возьмите. Бышыха болюча, бышыха свырблоча, бышыха проклята, бышыха заклята, бышыха сыня, бышыха червона, подумана, погадана, испытана, иззидына, вытрова, выхрова, костова, ломова и прозерна, из дила, из роботы, из походу, из прозору.

Я шпычу, вышпытую из его рук, из его ниг, из его очей, из его плечей, из его сердца, из его косты, из его русои косы, из 70-ты сустав, тут тоби не стояты, жовтой косты не ламаты, красной кровы не пыты и сердца ны нудыты, рожденного положенного раба Божого икры ны сушыты.

Другым разом, ынчым часом.

Маты божа прыступае, своим духом подыхае, п'ятинько, матинько суботонько и нидиленько.

И так продолжаю дальши, за каждымы трема разамы.

Вышыпать корни. Бышыха, чытай.

Та як був соби пустый чоловик, пунту ныву орав пустымы воламы, пунту пшыныцю с'яв, пусти жынці жалы пустымы сырпамы, на пустый тик возылы пустымы воламы, на пустим току пусти молотники молотылы пустымы ципамы, на пустим камени мололы, в пусти пычи коржи пыклы.

Як тых коржив пусто, так и бышыхи, бышышичци пусто.

От переполоху. Если жывит пухлый, то чытай Отчынаш и выкачивай яйцем сплеча до кульши навхрест по 9 раз, а всего 27 раз.

Через каждые 9 раз клады яйце на викно, за последним разом должен идучи с хаты вдарыть яйцем в глухой край дверей — в пятку, иди и не оглядайся.

Если сушит человека, то возьми больного вывыды на тик, положи голичирва, головою на восток и сложи руки, как мертвому, изделай из свяченой вербы килек и обвыды больного этим килочком 9 раз, и за каждым разом читай Отчынаш, после 9-ти забей килек

в головах больного в землю и иди от него, неоглядайся. Тем кончилось.

От Бели. 10 золотников семибрацкой крови и флакон французского скопидарю заварит в чайнику з водой, отхолодить, потом налить рюмку этого зава и пускать скапитара 10 капель, и пить 3 раза в день.

От жабы. Читай Отчынаш.

На мори, на океани, на острови, на буяни, там стояла изба, а в ты[й] изби трыдевяты жабы: из 9=8, из 8=7, из 7=6, из 6=5, из 5=4, из 4=3, из 3=2, из 2=1, из 1 — неодной.

От Гадюкы. Прежде прочитай Отчынаш.

Господи, помози и благословы, я буду шиптать, Маты божа помогать.

В чистому поли стояла лыпа, а на тий лыпа — золотое гнездо, а в тим гнезди — Галалай царыця, мылая ты царыця, сцы[нь] свои золотые перста и спустился на землю, и прызовы Есаул веретильныцю, нехай вона иззове всых гад своих, стыповых, луговых, мыховых, водяных, хатних, захатних и пичных, ныхай цей зуб, сыняк выймутъ пры моих словах.

Потом оп'ять Отчынаш.

Господи, помози и благословы, я буду шиптать, Маты Божа помогать. В чистому поли стоить лыпа, а на той лыпи — золотое гнездо, а в тим гнезди — Яри змиенята, Яри змиенята спустыться на землю и осмокчуть цей опух, бо тут йому ны стояты, жовтой косты не ломаты и красной кровы не спываты, рожденного молитв'яного раба божого ... нысушыты.

А еслы скажена вкушена, то: рожденной положенной скотыны рыжой шерсты нысушыты.

От супротывныка. Читай Отчынаш.

Господы, Исусы Хрысте, сыне Божий, помилуй нас грешных, пресв'ятая матъ Богородица, я с словом и ты спомочю, благослови миня, господы, супротывныка согнать. Ны я, Господи, сганяю, но ты, Господи, приходиш с темными тучами, с ясными облаками, с каменными стрелами, беш побиваеш, нычистую силу побеждаеш, оторви, Господи,

сию болезнь от раба Божого [ім'я. — Ред.], из жил, сустав [нерозбірливо. — Ред.], святити Ангелы, Архангелы, Херувимы и Серафимы — все небесные силы, станте на помощь рабу Божому [ім'я. — Ред.], нимый дух, божый дух.

От червей. Читай Отченаш.

Прийди до скотыны, стань около его правой ноги, стать своею правою ногою и отмеряй 9 ступней, возми спод 9-й ступени земли и засып рану з черв'ями.

От лыхорадки. Возми 2 порошка хины, по 6-ти грань раствори в одном золотнике острой водки; 1 золотник нашатирию растворить на полбутылки водки или хорошей самогонки, а потом смешать все в место, потом нужно выпить примеш кастерки, а потом маленькую рюмочку этого раствора.

От ворив. Читай Отченаш.

Потом говори за одним духом:

Святити Апостолы Марк и Лука, защетите мое имущество, темными лесами, быстрыми реками, змеями злющими, гадами ползущими вовеки веком. Аминь.

От Крови. Заговлять кров.

Стань передом на восток, прочитай Отченаш, потом говори:

Ихав чоловік, ихав чоловік, ихав чоловік кобылою, кобылою, кобылою билою, билою, билою через мист, через мист, через мист. Силь везе, силь везе, силь везе, кобыла стала, кобыла стала, кобыла стала, так и в раба божого [ім'я. — Ред.] кров стала.

И складай на голове на в[х]рест волос.

От зубной боли. Читай Отченаш.

Возми в руку почку соли, потом говори:

Пытается молодой у старого, чы не болят у мертвого зубы.

Ни, у мертвого не болят, у мертвого й ныщымлять, так и в раба Божого [ім'я. — Ред.] ны болилы-б и ны щымылыб, и закам'янили, як каминь у води (так читать 3 разы и за каждым разом дуть навхрыст по соли).

Примітка

Ці лічебні анікдоты зібрані в селі Штурмові Ново-Гайдарського району Старобільського округу (бувшого) від письменної, надзвичайно релігійної людини, що має 75–6 років.

Живе надзвичайно бідно, займає[ся] пасішництвом.